

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **29**
B. Luiten
Vergaderen
gaat niet vanzelf

MEDITATIEF **32**
B.C. Buitendijk
Fan van Jezus?

WANDELEN MET GOD **33**
R.J. Vreugdenhil
Troosten: de goede
afweging maken

ACHTERGRONDEN **35**
P. Houtman
Secularisatie
als levensgevoel

OPVOEDING EN ONDERWIJS **38**
J.J.D. Baas
Opvoeding in normen en
waarden en de school 2 (slot)

SAMENLEVING **41**
G. Glas
De werkelijkheid
is niet neutraal

KUNST **44**
J.M. de Jong
Middeleeuwse topstukken
uit de Dom van Xanten

LIED VAN DE WEEK **46**
J. Smelik
lied 103: De heiligen,
ons voorgaand

en verder...

Uit de kerken

VERGADEREN GAAT NIET VANZELF

Prediking en huisbezoek zullen altijd speerpunten van het pastoraat blijven.

Maar daar *kun je het niet bij laten. De gemeente* **kei?** ook *een groepsproces, duf aandacht en onderhoud vraagt. De schapen worden niet vanzelf een kudde. Je zult ze moeten vergaderen. De leden vormen niet per definitie samen een lichaam. Dat vraagt aanvaarding, herkenning en samenbinding. Daarom doe je niet genoeg, als je in de prediking zegt dat het wel zou moeten, en op huisbezoek gaat vragen hoever men daarmee gevorderd is. Daar tussenin zou een stuk toerusting moeten plaatsvinden, aangestuurd door de kerkenraad.*

En dat niet als een zoveelste last, waarvoor je eigenlijk geen tijd hebt. Maar als een primaire aangelegenheid, waar in de gemeente veel behoefte aan is.

Je kunt je afvragen, of dit vandaag wel zo nieuw is. Heeft de kerk niet vaker periodes gekend, dat mensen wat afstandelijk met elkaar omgingen? Dat zal best, maar dat kan geen re-

den zijn om aan te nemen, dat het nu dan wel vanzelf goed zal komen. Bovendien zijn er op dit moment tendenzen, die elkaar versterken. Als onderling het geloofsgesprek wat moeizaam op gang komt, en

rondom ons het pure individualisme toeslaat, is dat een dubbele aanslag op de verbondenheid in de gemeente. Als daarbij tal van vertrouwde vormen in het gereformeerde leven opnieuw worden getoetst, wat mensen vervult met hoop en wanhoop, kun je wel haast spreken over een driedubbele aanslag op onze onderlinge band. Met de mond kan zij lang worden beleiden, terwijl zij in werkelijkheid zo niet wordt ervaren. Dat doet mensen afhaken, ze vinden steeds moeilijker echt aansluiting, en steeds gemakkelijker komen ze dat vertellen in een afscheidsbrief.

Belijdenis

We raken hier aan een punt van vitaal belang. Wij belijden immers, dat de gemeente van Christus een

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. I.D. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten
f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 149,00 per jaar (Europa zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.

Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

vergadering is (NGB art 27, HC
zondag 21). Zij is een *kudde*, die
achter de Goede Herder aan gaat.
Christus vergadert haar. Jawel, maar
door de dienst van mensen. Daarom
zullen de ambtsdragers, die goede
leiding geven, het tot hun taak reke-
nen die gemeente *te vergaderen*, bij
elkaar te brengen. Niet alleen licha-
melijk en zichtbaar, maar zo dat de
harten verbonden raken.

Eredienst

Daarbij kan gedacht worden aan de
zondagse erediensten. Terecht!
Maar in hoeverre kunnen deze ere-
diensten in de huidige situatie het
tij keren? Menigeen blijkt in staat
de liturgie individualistisch te bele-
ven. Als een zaak tussen God en
zichzelf, waar anderen wel omheen
zitten maar niet wezenlijk bij be-
trokken zijn.

Bovendien is het profileren van al-
lerlei richtingen en liggingen debet
aan het optrekken van onderlinge
afscheidings. Dan zitten we wel
naast elkaar in een gebouw, maar
de afstand is soms voelbaar.
En dan nog wat. Is onder ons niet
langdurig en met grote nadruk ge-
leerd, dat de eredienst een ontmoe-
ting is *met God*? Inderdaad is dat
de spil waar alles om draait, maar
dit is zó benadrukt, dat het vrijwel
exclusief geworden is. Een ontmoe-
ting ook met elkaar, daar is in onze
eredienst geen ruimte voor. Ja, dat
zou storend zijn voor het verbonds-
gesprek! Gelukkig wordt dat in
nieuwere studies gesignaleerd en
doorzien. Dat geeft hoop. Maar het
valt te vrezen dat er nog heel wat
jaren overheen zullen gaan, voordat
deze eenzijdigheid in de praktijk is
verdwenen. En tot die tijd zullen
nog velen zuchten over het min-
der-persoonlijke karakter van onze
erediensten.

Gemeentevergadering

Wanneer spreken we elkaar nog
meer? Op een gemeentevergadering
natuurlijk. Maar waarover gaat het
dan? Zijn de onderwerpen echt sa-
menbindend, en is zo de opzet ook?
Of wordt stilzwijgend aangenomen

dat gemeentevergaderingen per de-
finitie samenbindend zijn, bijvoor-
beeld door hun lange pauze?
Maar waarom blijft gemiddeld de
helft van de mensen dan weg? Is
dat geen signaal, om eens na te
denken over een andere opzet?
En dat nadrukkelijk *niet*, om de op-
lossing te zoeken in (andere) struc-
turen. Alsjeblieft niet!
Alleen Gods Woord, daar verwach-
ten wij alles van, door de kracht die
de Heilige Geest daaraan verleent.
Kracht tot wedergeboorte, totale
vernieuwing van het hart. De vraag
is nu, hoe kan die kracht worden
gebundeld? Als dat niet gebeurt,
verloopt de gemeente.

Onderlinge gesprekken

Gemeentelieden komen elkaar ook
tegen in het persoonlijk verkeer.
Misschien zijn we daarin wat selec-
tief, maar toch.
De moeite is alleen, wanneer de
diepgang in de gesprekken wat
moeilijk te bereiken is, dat de on-
derwerpen oppervlakkiger worden.
De conversatie wordt vluchtiger.
We ontmoeten elkaar dan niet echt.
Bovendien is er een ander gevolg.
Wanneer de gesprekken wat meer
aan de oppervlakte blijven, bevin-
den we ons voortdurend op een ni-
veau waarop veel meningsverschil-
len mogelijk zijn. Die verschillen
kunnen dan zomaar overheersend
worden! Dan kennen we elkaar in
wederzijdse standpunten, of we
vóór of tégen bepaalde ontwikke-
lingen zijn, terwijl veel dieperlig-
gend geloof en geloofservaring on-
uitgesproken blijven. Terwijl alleen
op dat niveau samenbinding kan
plaatsvinden! Onze eenheid is niet
geworteld in onze meningen en
standpunten, zij is *in Christus*, en in
Hem alleen, door zijn Heilige
Geest. Als je de Heiland niet in el-
kaar herkent, ben je niet werkelijk
één. Als je elkaar daarom niet lief-
hebt, heb je de Here niet lief.¹

'To be or not to be'

Daarover gaat het dus. 'To be or
not to be', als christen en als chris-
telijke kerk.

Te vrezen is, dat veel eenheid zo niet meer wordt beleefd, omdat ze niet **wordt uitgesproken**.

Aan de **andere** kant schrik je van het **toegenomen** aantal **conflict-situaties**, in gezin en **kerk**. Het lijkt wel, of **overal** wat aan de hand is. En het komt lang niet altijd goed. Processen van scheiding en losmaking **nemen** toe, kennelijk doordat er **onvoldoende** basis aanwezig is om onder moeilijke omstandigheden toch samen verder te gaan.

Preventie

De brandende vraag is: wat is hier preventief aan te **doen**? We moeten vrezen, dat we het niet redden met prediking en huisbezoek alleen. Het gaat erom, dat gemeenteleden onderling wezenlijk meer met elkaar in contact komen.

Er was een tijd, kennelijk, dat we dit konden toevertrouwen aan de verenigingen. Maar vandaag is **m.i.** nog niet de helft van de potentiële leden **ook** daadwerkelijk daarbij aangesloten. En niet elk lid **komt elke** keer. En dan nog blijkt het dikwijls moeilijk, om in de bespreking echt aandacht te geven **aan elkaar**, en het niveau van (het verschil in) standpunten te overstijgen. Echt spreken met elkaar in geloof is moeilijker geworden. Je merkt dat in de huizen, je ziet het in de **wijk**. Maar juist daarom is daar zo geweldig behoefte **aan**! Je ziet mensen zoeken en **rondkijken**, of er ergens één is om mee te praten. En dat, terwijl Christus je zoveel broeders en zusters geeft, vlak om je heen. Maar hoe vind je elkaar dan?

Kerkenraadsbeleid

Onlangs heb ik in dit blad beschreven, hoe de **geloofsverbondenheid** nieuwe impulsen en mogelijkheden zou kunnen krijgen.² Dat ga ik **nu** niet herhalen, het zal ook de enige manier niet **zijn**. Waar het me **nu** om gaat is het signaleren van een **blinde** vlek. Wanneer kerkenraden (met de beste bedoelingen) hun vergaderingen **vullen** met post, kwesties en **huisbezoekrapporten**, hebben zij iets heel

belangrijks niet in de gaten. Name-lijk de **eenheid** van de kudde, dat het tot hun taak behoort die te **bevorde-**ren en inhoudelijk te stimuleren. Daar ben je toch samen herder voor?!

Juist deze tijd, waarin de samenleving verbreekt, vraagt om een **doeltreffend** beleid. Een beleid, dat **ambtelijk** wordt aangestuurd, met de gemeente doorgesproken, en door vele schouders gedragen.

Studie en bezinning

Nodig zijn ook **studie** en **bezinning**. De commissies, die ik vorige week noemde, zijn niet om het werk op **af** te schuiven. Nee, **zij** dienen de kerkenraad met al hun voorwerk. Zij verzamelen de lectuur, **selecteren** wat het meest zinvol is, spreken dat met elkaar door, om uiteindelijk aandachtspunten en suggesties **aan** te dragen **waar** de kerkenraad wat mee kan. **Dan** wordt het belangrijk zo'n commissie serieus te nemen, **de** aangedragen **punten** **werkelijk** **aandacht** te geven en er iets mee te **dóen**. En dan samen daarmee **naar** de gemeente toe.

Neem bijv. **het** onderwerpliturgie. Daarover is veel te doen, momenteel. Gelukkig wordt er ook veel en **goed** materiaal aangedragen. **Als** je daar **als** kerkenraad (met hulp van je **liturgiecommissie**) onvoldoende **aan** toe komt, misken je de signalen dat de erediensten niet altijd even goed **overkomen**. Intussen wordt **daar** in de gemeente wel over **gepraat**. Zoveel hoofden, zoveel zinnen. Mensen zoeken hun eigen weg. Want **als** de kerkenraad er niets **aan** doet, **wie** moet het dan wel doen?

Ziedaar hoe je de **gemeente** **kan** verstrooien, door niets te doen. Soms lijkt dat veilig, niets doen, niets ondernemen. Maar het is de veiligheid van een struisvogel.

Ruimte en mogelijkheden

Terwijl het zo anders kan. **Elke** tijd heeft niet alleen zijn vragen en bedreigingen, maar **ook** zijn mogelijkheden en uitdagingen.

Zo is er nu een situatie ontstaan, dat

vrijwel alles bespreekbaar is. Daar kun je je zorgen over maken, maar **het geeft ook kansen**. De catechisaties bijv. worden daar **een** stuk prettiger van.

En zo kan dat gemeentebreed ruimte geven voor **gesprek**, studie en bezinning. Een kerkenraad heeft, als hij wil, veel mogelijkheden om met de gemeente in contact te komen, het **gesprek** **aan te** gaan, over welk onderwerp dan **ook**. **Daarover** hoor ik positieve geluiden, **hoe** verhelderend en **samenbindend** dat kan werken! Maar wie zijn oor te luisteren legt, ontdekt dat er ook nog veel om de brij wordt **heengedraaid**. Dan gonst het in een gemeente, spanningen lopen op, mensen raken teleurgesteld, en in de wijde omtrek wordt erover **gepraat**. En de kerkenraad? Hij is er **druk** mee, om alle rapporten hierover door te nemen. **In** de preken komt een vermanende toon, dat het anders moet. Op **huisbezoek** wordt opgeroepen trouw te **zijn** en de **kerk** te zien. Maar intussen **ontbreekt** het beleid om de leden van de gemeente echt tot elkaar te brengen.

Tijd

Wanneer er overeenstemming **k-**staat dat zo'n beleid nodig is, om inhoudelijk die toerusting te bieden die in deze tijd (extra) nodig is, zal er ongetwijfeld vanuit **de** gemeente veel medewerking blijken. Als gezamenlijke bezinning echt wat **o p** levert, en eigentijdse ideeën niet bij voorbaat ongepast zijn, kan er nog heel veel moois te voorschijn komen, op allerlei **m i e r**! Een belangrijke **vraag** is dan alleen **nog**: **waar** halen we de tijd vandaan? De kerkenraad is toch al druk genoeg? En welke **ambtsdrager** is zo **all-round**, dat hij van zoveel **onderwerpen** verstand heeft, voldoende **om** verantwoord **beleid te** maken? Daarover wil ik volgende week nog **iets** zeggen.

¹ Joh. 4: 20. 21.

² Zie mijn artikelen in dit blad **Waar zit de pijn?**, **Onderlinge verwachting** en **Een bouwplan voor iedereen**, dd. 18 april, 25 april en 2 mei 1998.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-C.

M meditatief

"blijft in Mij, gelijk Ik in u."
Johannes 15:3b

Ben je al lid van de fan-club?
Moet je doen!
Je krijgt korting op de toegangsprijs van de optredens.
De clubkrant komt geregeld in de bus.
Op gezette tijden worden bijeenkomsten gehouden.
Je kunt mee met een van de groepsreizen naar de geboorteplaats.
Er zijn balpennen, t-shirts, stickers en base-ball-petten speciaal voor de fans.
Wat wil je nog meer?
Ga een keer mee. Je zult je ogen en oren niet geloven!
De club is fanatiek. Als er een optreden is, zijn alle plaatsen bezet.
Ze vragen een bandtekening, proberen een souvenir te bemachtigen.
In fanbrieven wordt gevraagd om een foto.
Zo lijkt degene die ze zo bewonderen dichtbij.

Maar die is zo goed als onbereikbaar.
Het contact is kort, als het al lukt.
Het podium is hoog en ver.
Je kunt amper een glimp opvangen.
Bodyguards houden de opdrin-

gerige massa op een afstand.
De fans strekken de armen uit naar het podium.
Ze roepen de naam een keer, twee keer... er komt geen einde aan.
Maar de stemmen verklinken, gaan op in de ruimte, worden niet echt gehoord.

Ik kan geen fan van Jezus zijn.
Dat is zo afstandelijk.
Jezus is niet mijn idool. Dat is zo plat en vlak gezegd.
Jezus is mijn Heer in de hemel, omgeven door zijn engelen.
Tegelijk is Hij dichtbij, Hij in mij.
Ik ben met Hem verbonden, ik in Hem.
Ik heb geen foto van Hem.
Hij heeft zijn afdruk in mij gezet.
Hij heeft me geen handtekening gegeven. Zijn Naam staat op mijn voorhoofd gegrift.
Ik hoef me niet aan Hem op te dringen. Hij is Zelf bij mij gekomen toen ik Hem niet zocht.
Hij treedt voor mij op. Hij bidt voor mij bij de Vader.
Hij heeft Zich voor mij opgeofferd. Hij wil mijn Verlosser zijn.
Ik strek mijn armen naar Hem uit. Hij pakt ze vast.
Ik roep zijn Naam aan. Hij hoort mijn stem.

Ik ben geen Jezus-fan.
Ik mag christen zijn.

Bekleed met zijn gerechtigheid

Ds. B.C. Buitendijk is predikant van de Gereformeerde Kerk van Steenwijk.

TROOSTEN: DE GOEDE AFWEGING MAKEN

R.J. Vreugdenhil

Wandelen met God

Het is wel heel erg voor je. Ik begrijp best dat je er veel moeite mee hebt. Maar hef had toch ook nog wel heel wat slechter kunnen aflopen...'

'U zult uw vrouw wel heel erg missen. Maar als u nou eens kijkt naar br. X. Die heeft zijn vrouw nog wel, maar dat is dan ook alles. Dat zou u toch ook niet willen. Dat is u en uw vrouw gelukkig bespaard gebleven...'

'Kijk nou eens niet alleen maar naar wat je niet meer hebt. Kijk eens hoe goed je het al die jaren gehad hebt; en wat je allemaal nog wel hebt...'

Afwegen

Mensen proberen andere mensen te troosten. Aan een ziekenhuisbed. Naast de lege stoel. Bij een handicap. Troosten door te wegen. Met zo'n ouderwetse weegschaal: iets aan de ene kant, iets aan de andere kant en dan kijken wat het zwaarste is. Naar welke kant het doorslaat. Aan de ene kant het verdriet, de pijn, de teleurstelling. Dat is een heel gewicht. Daar moet je niet licht over doen.

Maar leg je aan de andere kant iets wat nog zwaarder is, dan lijkt het toch opeens wat lichter te worden. Als je vergelijkt met hoe erg het ook had kunnen zijn, dan valt het nog wel een beetje mee zoals het nu is. Als je vergelijkt met hoe erg een ander het heeft, dan moet jij je toch wat opgetild voelen. Als je alle zegen in je leven eens wat zwaarder laten wegen; daar wordt het lijden toch lichter van.

Troost?

Zo wordt er heel wat afgewogen. Om wat zwaar is, lichter te maken. Om een ander wat op te beuren. En het bezoek gaat voldaan naar huis. Maar de ander? Het is goed bedoeld. We weten vaak niet beter. Zo hebben we het geleerd. Zo troosten mensen ook zichzelf. En het lijkt soms wel te helpen. Maar heel vaak helpt het niet. Je komt er niet echt verder mee. Het wordt er niet echt lichter van. Want je kunt het je wel indenken: jouw verdriet afwegen tegen het verdriet van een ander. Maar het is geen werkelijkheid. En je kunt het je wel voorstellen: het lijden wat je hebt, afwegen tegen wat je had kunnen hebben. Maar je hebt nu eenmaal wat je hebt en dat voel je.

De werkelijkheid wegen

Paulus maakt een andere afweging,

in Rom.8:18. Als je is de ene schaal je verdriet, je zorg, je moeite neerlegt, leg dan in de andere schaal niet iets wat een ander heeft of wat je je zou kunnen voorstellen dat je zou kunnen hebben, maar iets van jezelf, iets werkelijks: de heerlijkheid die je s@& krijgt. Je heerlijke toekomst.

Paulus weet het zeker: hoe zwaar je lijden hier ook is, het weegt nooit op tegen de heerlijkheid die komt. Als je nu en straks tegen elkaar afweegt, slaat de balans altijd door naar straks. Dat weegt het meest. Dat telt het zwaarst.

Hoe zwaar je lijden nu ook is. Onpeilbaar voor anderen. Een haast ondraaglijke last. Dagelijks. Levenslang.

Toch, het weegt niet op tegen wat komt.

Heerlijke toekomst

Er komt een toekomst, zo heerlijk, zo goed. Daar valt alle ellende van nu bij in het niet. Een toekomst zonder lijden. Zonder ziekte. Zonder demantie. Zonder eenzaamheid. Zonder onbegrip. Geen conflicten meer, geen psychisch lijden, geen verdriet, geen rouw.

Leg die toekomst maar in de schaal. Tegenover je lijden. Of k-p o v e r h e t l i j d e n v — e e p a n d e r d i e j e w i l t t r o o s t e n . L a a t z o h e t l i j d e n l i c h t e r w o r d e n . T r o o s t d a a r m e e j e z e l f , e l k a a r . D a t i s e c h t e t r o o s t . B i j b e l s e t r o o s t .

Noem dat maar. Aan het ziekenhuisbed. Na het overlijden van een geliefde. Wijs de ander maar vooruit: vergeet niet welke toekomst er voor je klaar ligt. Grijp je daaraan vast. Wat straks komt weegt veel zwaarder dan het lijden nu. ! .

Echte troost?

Maar **helpt** dat dan wel?

Ik durf het haast niet te vragen, want God **zelf** leert ons in de bijbel deze troost, maar toch: helpt dat dan wel?

En als dit niet helpt, **wat** is er dan aan de hand?

Nu wil ik heel voorzichtig worden. Ik wil een vraag **stellen**, die u zich niet meteen persoonlijk moet aantrekken, maar als vraag aan onszelf samen.

Ik zei net: weeg je lijden niet af tegen iets wat je je zou **kunnen** indenken, maar tegen iets **werkelijks**.

Hoe werkelijk is voor ons die toekomst? **Hoe** echt is dat? Hoe leeft dat voor ons?

Hoe sterk leeft in **ons** de hoop op de heerlijkheid die komt? Verwachten wij het mei volharding (Rom.8:25)?

Christelijke hoop

Het is in het Nieuwe Testament een steeds terugkerend refrein: de christelijke hoop, de zekere **verwachting** van de heerlijkheid die **komt**. Christenen zijn mensen die hoop hebben (1 Tess.4:13), aan wie rekenschap gevraagd kan worden **van** de hoop die in hen is (1 Petr.3:15); de hoop van het eeuwige leven is voor Paulus even kenmerkend **als** het geloof (Tit.1:2) en de liefde (1 Kor.13:13; Kol.1:4,5; 1 Tess.1:3; 5:8). Daarom bidt Paulus dat de Romeinen overvloedig zullen zijn in de hoop, door de kracht van de Heilige Geest (Rom.15:13).

Hoopvol troosten

Vol **zijn** van de hoop, vol verwachting **vooruitkijken** naar de heerlijke toekomst die zeker komt. Misschien krijgt dat bijbelse thema bij ons minder aandacht dan het zou mogen krijgen. Misschien maakt dat het troosten wel zo moeilijk. Misschien lijkt daardoor Paulus' afweging wel net zo weinig te helpen als al die andere **afwegingen**.

Als het zo is (ik zeg het vragend), laten we dan elkaar versterken in die Roop. De levende hoop, in Christus.

En dan elkaar zo troosten. **Want die hoop kan** al ons leed verzachten!

Ds. R.J. Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk te Langeslag.

Beroepen te Hasselt: J.J. Dronkers te Hoogkerk; te Bergentheim (derde predikantsplaats): J. Zwart te Winschoten; te Gouda (als zendingspredikant voor Benin): J.P.C. Simpehaar te Bodegaven-Woerden.

Beroepbaar gesteld: drs. M.F. Verhoeff, Heemskerckstraat 91, 8023 VJ Zwolle. Tel. 038-4541238 (vanaf 14 oktober).

Geslaagd voor het doctoraal examen aan de Theologische Universiteit: P.G.Boon te Zwolle en R.T. te Velde (cum laude) te Emmen.

Intrede

Zondag 6 september 1998 werd ds. K. van den Geest van Amsterdam-Centrum als predikant aan de gemeente van Hengelo **verbonden**. Bevestiger was ds. H. Drost te Haren.

Het adres van ds. K. van den Geest: Piet Paaltjensstraat 2, 7552 VN Hengelo, tel. 074-2422979.

Adreswijzigingen e.d.

Groningen-Noord * Scriba: J. Por, Oranjesingel 9, 9717 CC Groningen, tel. 050-3120312; M.A. de Niet, v.d.m., Akkerstraat 26, 9717 KJ Groningen, tel. 050-5771339; H. Venema, v.d.m., Saturnuslaan

29,9742 EB Groningen, tel. 050-5798961, fax 050-5798963, e-mail LITINDO_hvenema@csi.com (p. 39).

Leeuwarden * **Scriba:** L.C.Bergsma, Dotingastate 45, 8926 ML Leeuwarden, tel. 058-2663312; Kerk Bureau: voor attest., mutaties etc. (19.00-19.30 uu) mevr. F.B. Heijman-Hopma, Ypk fan der Fearwei 83, Leeuwarden, tel. 058-2129398 (p. 62).

Maassluis * **Scriba:** J.K. Gunnink, Arthur van Schendelstraat 36, 3141 AS Maassluis, tel. 010-5913703, postadres: postbus 286, 3140 AG Maassluis (p. 142).

IJsselmuiden * **Diaconie:** p.a. Nachtegaal 57, 8271 HT IJsselmuiden (p. 89).

Zwolle * Adres: Stichting GKC Gereformeerde Korrespondentie Centrale, Postbus 40096, 8004 DB Zwolle.

Pretoria Er zijn thans 2 gemeenten van de Vrije Gereformeerde Kerk in Pretoria. De **overspronkelijke** grote gemeente is in Julie 1997 **gesplit** in twee kleinere gemeenten, nl Pretoria en Pretoria-Maranata. De gegevens van **Pretoria-Maranata** zijn wel in het handboek 1998 opgenomen, maar die gegevens van de gemeente Pretoria niet. Hiermee dan de gegevens van de Pretoria gemeente voor de volgende uitgave. Totale lidmaten 440, Belydend 245, Dooplidmaten 195, 8 okt.

1950 **gekonstitueerd**; Dominee: * Ds C. Kleijn, geb. 3019150, Pred. Te Zevenbergen 1 Julie 1979. **Mepel** 19 Jan 1984, West Tamar 4 Febr 1990, Pret 1 Julie 1998; * Kerkraad **en diakonie:** Posbus 31141, 0134, Totiusdal, Pretoria, Z.A. Scriba: D van Renssen 0027 12 332 0864, e-mail: dirk@smartnet.co.za; * **Onderwijs:** Vereniging vir Gereformeerde Skoolonderwys, Posbus 23338, 0031, Innesdale, Pretoria. **School:** Gereformeerde Laerskool Johannes Calvyn, Tel. 0027 12 331 0218, **Hofd** I.D.R. Bosman, tel 0027 12 547 1900; * **Diensten:** Die Vrye Gereformeerde Kerk Pretoria, Fratesweg 775: 9h30 en 16h30.

SECULARISATIE ALS LEVENSGEVOEL

P. Houtman

Wij leven in een gesecculariseerde wereld. Dat staat ons allemaal duidelijk voor ogen. We kunnen gemakkelijk een heleboel verschijnselen opnoemen die daarop wijzen. We worden **ui** weer enkele jaren geregeerd door een paars kabinet, en dat gaat zo door. De kerken worden leger en kleiner. De zondag als rustdag voor de samenleving wordt bedreigd. Allerlei normen en waarden, bijvoorbeeld op het gebied van leven en dood en van seksualiteit en gezin, komen op de helling, voorzover ze niet al lang overboord zijn gezet. Telkens weer komt het op ons af: de secularisatie neemt hand over hand toe, Dat besef is voor ons zo vanzelfsprekend als de lucht die we inademen. Het behoeft geen discussie.

Als we erover gaan nadenken, doen zich toch veel meer problemen voor dan we dachten. Het wetenschappelijke vak dat zich systematisch met het begrip secularisatie bezig houdt, is vooral de godsdienstsociologie. Daar is dit begrip enorm in discussie. Wat wordt er nu eigenlijk precies mee bedoeld? Is het beeld, bij nauwkeurige waarneming en analyse, wel zo duidelijk? De situatie blijkt zo ingewikkeld te zijn, dat een enkele deskundige voorgesteld heeft om het begrip maar helemaal niet meer te hanteren.

Donkere bril

Maar secularisatie is niet alleen maar een wetenschappelijke **km**, die staat of valt met een nauwkeurige omschrijving en analyse. We gebruiken het woord ook in ome &

gelijke leefwereld. Het drukt een levensgevoel uit. Zo beleven wij onze werkelijkheid. Het is niet alleen een beschrijvende term, Er zijn ook gevoelens aan verbonden.

Voor de lezers van De Reformatie zullen die gevoelens over het algemeen negatief zijn. Geloven wordt moeilijker. Wij die geloven, hebben het tij tegen. Onze overtuiging wordt steeds minder begrepen, er wordt ook steeds minder rekening mee gehouden; er is in de praktijk gewoon geen plaats voor. We zijn hoe langer hoe meer vreemde eenden in de bijt. Vroeger was dat anders: Toen was de samenleving nog veel meer doortrokken van christelijke **men** in waarden, in de wereld van nu voelen we ons minder thuis. Dat proces zal zich voortzetten,

verwachten we. We maken ons zorgen over de wereld waarin onze kinderen opgroeien en hun koers als christenen moeten vinden. We kunnen ons nauwelijks anders voorstellen dan dat het secularisatieproces onomkeerbaar is. In de moderne wereld gelden de traditionele gelovigen onvermijdelijk als ouderwets; zij zijn de verliezers. Als ik zo doorga, kan het overduidelijk overkomen. Echte gelovigen zijn geen pessimisten. Ze hebben hoop en houden moed. Toch duidt het woord secularisatie wel een donker gekleurde **kijk** op onze werkelijkheid uit, en ook een zware slagschaduw over onze verwachting.

Er zijn ook velen die secularisatie juist als iets positiefs zien: bevrijding uit banden die om in het verleden gebonden hielden. En dan zijn er nog tal van schrijvers die het verschijnsel ambivalent waarderen: het heeft positieve, maar ook negatieve kanten. Ik concentreer me op de negatieve benadering.

'Self-fulfilling'

Het aspect dat ik hier belicht, is benadrukt door A. van Harskamp. Op het congres waarop hij dat deed, een paar jaar geleden, discussieerden sociologen en theologen met elkaar over secularisatie.¹ Van Harskamp bracht naar voren dat de 'secularisatietheze' (dus de stelling dat er secularisatie is, als kenmerkend verschijnsel in onze tijd) ook iets ideologisch in zich heeft, iets levensbeschouwelijks. Hij noemt het een 'groot verhaal'.

- Daarbij gaat hij ook even in op de vraag hoe actueel dit dan nog is, nu gesproken wordt over het einde van alle 'grote verhalen'. Hij merkt op

dat deze stelling van het postmodernisme zelf ook de trekken van een 'groot verhaal' vertoont. – Er is steeds minder godsdiensten steeds meer wereld. Van Harskamp spreek van de 'zielige' versie van deze these; wat ik aangeduid heb als pessimistisch, donker. Hij brengt ook naar voren dat deze kijk op de ontwikkeling het in zich heeft om een 'self-fulfilling prophesy' te worden. Als je al maar tegen elkaar **zegt** dat **geloven** moeilijk is in de moderne tijd, dat het geloof onvermijdelijk steeds meer **haaks** zal staan op de werkelijkheid waarin we leven, in tegenstelling tot voorbije tijden, dan ga je die tegenstelling **ook** steeds zwaarder voelen. Je praat jezelf en elkaar een machteloosheid aan. Dat verlamt je in de strijd tegen de secularisatie. **Dan** zullen mensen die met beide **benen** in de moderne werkelijkheid staan, er **gemakkelijker** toe komen om het geloof los te laten.

Die laatste gedachte riep in een nabeschouwing op de **congresdiscussie** een onthutste reactie op. Het is te hopen dat dit zich in de werkelijkheid niet afspeelt!²

Onvermijdelijk?

Ik wil van deze **ideologische kant** van de **secularisatiethese** een spoor terug volgen.

Een van de meest **bekend** geworden boeken over secularisatie is het al wat oudere De **stad** van de **mens** (oorspronkelijk: *The secular city*) van Harvey Cox. Deze benadert de secularisatie als iets **positiefs**; godsdienst en **kerk** moeten in dit proces **mee en** hebben dan grote mogelijkheden.

Om de historische ontwikkeling **waar we** in zitten duidelijk te maken, grijpt Cox naar een schema van C.A. van **Peursen**. Dat schema vinden **we** breder terug in diens Cultuur in stroomversnelling. De cultuurgeschiedenis **wordt** hier geschetst in drie fasen. Achtereenvolgens benaderen de **mensen** hun werkelijkheid mythisch, **ontologisch** (met de **vraag naar de waar-**

heid: hoe is iets?), en functioneel (hoe werkt iets?). Dit schema van drie fasen vertoont een bepaalde lijn. De volgorde is niet willekeurig; die is niet anders voor te stellen. Er zit ook iets in van een onvermijdelijke **voortgang**. Er is geen weg terug. Van **Peursen** verbindt daar niet een bepaalde waardering aan; hij wil alleen maar een ontwikkeling toelichten.

Positief?

Het schema van **Van Peursen** doet sterk denken **aan** dat van **Auguste Comte** (eerste helft van de negentiende eeuw). Dat is in dit verband interessant: we zagen dat het met name (**godsdienst**)-**sociologen** zijn die het **begrip** secularisatie uitspit-ten, en **Comte** wordt vaak genoemd als de vader **van** de sociologie. Comte tekent eveneens de **geschiedenis van het** menselijk denken in drie fasen. De eerste is theologisch: mensen zien hun werkelijkheid als door God of goden beheerst. De tweede is metafysisch: **mensen** vinden **vooral** belangrijk wat de werkelijkheid ten diepste is. De derde fase noemt Comte de 'positieve'. Nu gaan we uit van wat we direkt in de werkelijkheid waarnemen.

De thematiek van de secularisatie is in dit schema van Comte duidelijk herkenbaar. In zekere vorm is hier al een **secularisatiethese** geponeerd. Bij Comte is wel **een** duidelijke waardering in het spel. De secularisatie wordt positief gewaardeerd. De laatste fase is het hoogtepunt. In **zijn** latere ontwikkeling heeft Comte **zichzelf** gezien als een soort hogepriester van de religie van het positivisme.

Zwart-wit

Het drie-fasen-model van **Comte** is gemakkelijk te **zien** als een wat meer uitgewerkte variant van het twee-fasen-schema van de Verlichting. In de eerste fase leven mensen primitief, onder de **druk** van godsdienstige en in het algemeen autoritaire bindingen. In de tweede fase

zijn we mij; we gebruiken ons eigen verstand om de wereld, ook onze eigen menselijke **samenleving**, te onderzoeken en te beheersen. De geschiedenis vertoont een **ontwikkeling van** donker naar licht, van slecht naar goed. De Verlichting presenteert al een secularisatiethese, met **een** positieve waardering.

Dit 'grote verhaal' **van** de Verlichting speelt sindsdien door, zij het in allerlei gedaanten. Het **evolutionisme** is daar een voorbeeld van, met **name** zoals dat populair is geworden: er is een ontwikkeling van laag naar hoog; een ontwikkeling die in de **praktijk** niet anders voorstelbaar is, die **onomkeerbaar** is en die nog steeds **doorgaat**.

Met die **doorwerking** van de Verlichting hebben we nu nog steeds te maken. Weliswaar heeft dit levensgevoel in de **loop** van twee eeuwen, vooral de laatste eeuw, vele deuken en scheuren opgelopen; **maar** verdwenen is het nog niet.

Ook de moderne **secularisatiethese** vertoont nog **steeds** trekken van de Verlichting.

Subjectief

Ik wijs nog op enkele **trekken** van dit 'grote verhaal'. Dit **geschiedenisbeeld** van de Verlichting is **uni-**verseel. Wij, in West-Europa, zijn nu al bezig met ons **te** emanciperen van vreemde overheersing; de **volken elders** in **de wereld**, die nu nog in de primitieve fase leven, zullen **onafwendbaar** volgen, delend in de **zegen** van de **Westerse** verworvenheden.

Een scharnierpunt in de **ontwikkeling** is altijd het heden; de tijd die 'wij' **zelf** beleven. 'Wij' leven in de tijd van de beslissende overgang, in het tijdsgewricht naar de laatste fase; soms wordt het **ook** getypeerd **als** een crisis. Voor de mens in de tweede helft van de twintigste eeuw is **dat** net zo als voor **die** in de tweede helft van de achttiende eeuw. Het omslagpunt schuift als het ware mee door de geschiedenis. In de uitwerking van de **secularisa-**

tiethese worden allerlei voorfasen getekend, maar men ziet de secularisatie zich toch altijd met name 'nu' voltrekken. Dat laat zien hoezeer sprake is van een levensgevoel; er spreekt een sterk subjectief element mee; het gezichtspunt van de beschouwer in zijn tijd is in sterke mate bepalend voor het perspectief.

M'n schets van de secularisatiethe- se, zoals die in de Verlichting naar ons toe komt, doet misschien sim- pel aan. Allerlei nuanceringen en relativeringen die het verstand en de wetenschap kunnen maken, zijn op dit moment even minder rele- vant en kunnen zelfs hinderen: we proberen zicht te krijgen op een le- vensgevoel, diep en sterk.

Reactie

Onze beleving van de secularisatie, met het negatieve voorteken - wat Van Harskamp noemt de 'zielige' variant - vertoont trekken van een omkering van dit schema van de Verlichting. We nemen dezelfde ontwikkeling waar als zij; maar wat zij positief waardeerde, waarden wij negatief.

Het kan zijn dat we daarmee een re- actiehouding aannemen. Een reac- tie, die nog niet helemaal vrij is van het schema waar het zich tegen keert. Het kan zijn dat ons - getem- perd - pessimisme in z'n intensiteit nog iets weerspiegelt van datgene waar we afstand van willen nemen: de hoge pretenties en het enthousiasme van de Verlichting. Is de Verlichting, en de secularisa- tie die zij beschreef en waar zij voor streed, wel van zó geschiede- nis-beslissende betekenis als zij zelf pretendeert? Is het verschijnsel wel zo universeel? Is het wel zo on- vermijdelijk? Is het wel zo onom- keerbaar?

Hierbij moet direct worden opge- merkt dat onze visie op het secularisatie-verschijnsel - ik zou haast zeggen: uiteraard - ook heel andere wortels heeft. Met name bijbels- religieuze wortels. Wij zien de we- relt waar we in leven, als een we-

reld in een proces van afval van de levende God, in de lijn van het bij- belse spraakgebruik over 'de we- relt'. In een later artikel wil ik daar nader op ingaan.

M.i. loopt er niet direct een rechte lijn van deze bijbelse uitgangspun- ten naar de secularisatietheze in deze tijd en onze sombere gevoe- lens daarbij. Het is goed om ook de hier aangewezen historische wortel in het oog te vatten.

Dan krijgen we tenminste een uit- gangspunt om wat afstand te nemen van dat massieve begrip 'seculari- satie', dat ons zo vanzelfsprekend leek. Misschien kunnen we de don- kere verschijnselen die zich aan ons opdringen, door een wat minder donkere bril bekijken. Het is het proberen waard.

¹ A. van Harskamp (red.), *Verborgene God of lege kerk?* Theologen en sociologen over se- cularisatie. Kampen 1991.

Van Harskamp/Tennekes in de aangehaal- de bundel.

Ds. P. Houtman is predikant van de Gere- formeerde Kerk van Twijzel-Kollumerzwaag

UIT DE KERKEN

Radiokerkdienst

Op D.V. 11 oktober a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zentijd voor de kerken een radiokerkdienst uitzen- d~ vanuit de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost.

Voorganger in deze dienst zal zijn ds. H. Folkers.

Voorlichting Universiteit

De jaarlijkse voorlichtingsdag van de Theologische Universiteit wordt gehouden op zaterdag 24 oktober in het gebouw aan de Broederweg 15. De dag is bedoeld voor aspirant- studenten en belangstellenden.

Opgave via tel. 038-3312878 (11.00 en 12.30 uur) of schriftelijk: Theologische Universiteit, Postbus 5026, 8260GA Kampen.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Ds. J. van Amstel

Over Gods leiding gesproken...

Indien er geen toeval bestaat, maar alles tot in de kleinste details leiding van God is, waarom gebeuren de dingen dan m?

Een boek voor jongeren... en ouderen.

Ing. 112 pag., £ 15,90

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Ds. D. Los

Pastorale pastilles

enkele grepen uit een boeiend en veelzijdig pastoraat

Graag wil de auteur die mensen tegemoet komen die hem vertelden zijn pepernoten te hebben opgezogen. Om er op die manier nog langer van te genieten. Een ware delicatessie voor de fijnproevers.

208 pag., ing., f 22,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

OPVOEDING IN NORMEN EN WAARDEN EN DE SCHOOL 2 (slot)

J.J.D. Baas

opvoeding en
onderwijs

De juf uit groep 3 heeft vandaag pleinwacht. Die rol heeft zo zijn leuke en minder leuke kanten. Ze vindt het leuk om 'onder de kinderen' te zijn, om te zien hoe haar leerlingen zich in de pauze gedragen. Maar ze ziet wat op tegen confrontaties met de leerlingen uit groep 8. Daar gebeurt het al. Een van die leerlingen rent zo maar het plein af. Snel loopt juf Janneke naar het hek. 'Zeg Herman waarom loop je van het plein af?' Herman doet eerst net of hij niets hoort. Daarna kijkt hij de juf met een brutaal gezicht aan. Met een uitdrukking van: Jij hebt toch zeker niets over mij te zeggen. Herman probeert zich er uit te redden door zijn schouders op te halen. 'Ze renden achter mij aan en ik wilde niet gefikt worden.' Juf Janneke reageert daar op door te zeggen dat der regel is dat je niet van het plein af mag. Dan zegt Herman: 'U bent niet mijn juf, en meester vindt dat heus wel goed.'

Hoe zal ze nu verder reageren? Moet ze dit negeren om een escalatie te voorkomen of moet ze haar positie verstevigen en stevig uitpakken?

Het lijkt of het tegenwoordig steeds vaker voorkomt dat kinderen zo reageren. Ze zijn poeslief, beleefd en vriendelijk als ze een volwassene nodig hebben. Maar als ze een corrigerende opmerking krijgen, berg je dan maar,

Hoeveel scholen kennen niet het probleem met de zogenaamde 'overblijfmoeders', of andere hulpouders? Zij lijken helemaal geen zeggenschap over de kinderen van een ander te mogen hebben. Reageert het kind zelf niet verongelijkt na een corrigerende opmerking, dan kun je de wind van voren krijgen van ouders via de telefoon. 'Mens kijk naar je eigen kinderen!'

Zouden de reactie van het kind en die van zijn ouders enige relatie met elkaar hebben? Ouders schuiven de verantwoordelijkheid voor het gedrag van hun kind makkelijk af naar de school. En de school maakt vast wel fouten in het consequent aanpakken van het kind. Maar een kind ontleent zijn gedrag in eerste instantie aan zijn/haar primaire omgeving.

In de klas/groep is in principe elk kind gelijk.

Leerlingen

We hebben in het eerste artikel over de morele opvoeding in de school vooral naar de kant van de leerkracht gekeken. We verplaatsen nu onze aandacht meer naar de kant van de leerling. Door alles wat we in de eerste aflevering schreven lijkt het wel of alles van de onderwijsgeveden afhangt in de school. Leerlingen zijn in relaties toch niet passief? Zij bepalen voor hun deel de kwaliteit van de inhoud daarvan. Naarmate leerlingen ouder worden kun je daarin aan hen hogere eisen stellen. De rol van de leerkracht als opvoeder gaat steeds meer naar de achtergrond. Hij krijgt meer de taak van een soort supervisor. Degene die adviseert, stimuleert.

Van binnen uit

De gereformeerde school rekent het tot haar taak leerlingen op te leiden tot jonge zelfstandige christenen die hun eigen keuzes kunnen maken. Daarin houdt de school ze de waarden voor die de school belangrijk vindt. Die waarden worden niet alleen voorgeschreven en voorgeleefd. Ze maar ze worden ook besproken, met name met de oudere leerling. Zeg je tegen de jongste leerlingen op de basisschool nog: 'Dit mag niet en dat wel.' Bij oudere kinderen leg je de regels ook uit. Je probeert de leerlingen van binnenuit te motiveren voor die regels. Je houdt je niet aan een regel omdat je er anders straf voor krijgt, maar omdat de regel zinvol is in die situatie.

De jonge leerling leeft nog sterk in zijn eigen wereld. Je wilt aan **dat** kind **leren** om er meer oog te krijgen dat het niet alleen op de wereld is. Dat andere mensen er niet voor zijn genoeg zijn, of als een soort **gebruiksvoorwerp**. Alle mensen zijn **even belangrijk**. Juist op school – meer nog dan in een gezin – kun je dit een kind dat **aan** den lijve laten ondervinden. In de klas/groep is in principe elk kind gelijk. Elk kind heeft gelijke rechten. Om dit aan een kind te tonen laat een leerkracht zijn sympathieën en antipathieën niet blijken. Zelfs de schijn wordt vermeden door **een** beroepsopvoeder.

In de klas/groep is in principe elk kind gelijk.

Gerichtheid

De kinderen en wij leven in een consumptiemaatschappij. Dat kan ook in relaties doorwerken. Je gaat dan de ander als een consumptieartikel gebruiken. 'Met Jan kan ik zo leuk voetballen, maar met Jaap kun je echt praten.' Het is dan allemaal wel erg op het eigen gebruik afgestemd. Op jezelf gericht. Ben je dan wel werkelijk geïnteresseerd in de ander? Ook daar liggen op **een** school, juist door de aanwezigheid van zoveel anderen, prachtige uitdagingen en mogelijkheden om daarmee aan het werk te gaan.

Een andere bedreiging voor de morele opvoeding van het kind is dat tegenwoordig kinderen zonder weerstanden opgevoed lijken te worden. We doen vooral de dingen die het kind leuk vindt. Klusjes waar ze niet zo'n zin in hebben worden hen al snel uit handen genomen. Maar daarmee doen we kinderen te kort. De school is ook in dit geval een prima instituut om kinderen te confronteren met klusjes die echt motten. Het is goed dat kinderen leren daar mee om te gaan. Het stellen van eisen vormt de persoonlijkheid van een kind.

Het stellen van eisen vormt de persoonlijkheid van een kind.

Zelfvertrouwen

Het is voor elk kind belangrijk om voldoende zelfvertrouwen op te bouwen. Voor een groot deel gebeurt dat thuis. Maar de school kan daar op een positieve manier verder aan werken. Zelfvertrouwen bouw je voor een groot deel op door positieve aandacht. Je prijst je kind voor de dingen die goed gingen. Al moet je dat ook niet overdrijven.

Dat kan een averechtse uitwerking hebben. De positieve aandacht moet echt zijn, niet gespeeld. Want als je kind de goedgebete, maar wel gespeelde aandacht doorkrijgt, voelt hij zich helemaal niet meer serieus genomen. Dan brokkelt je zorgvuldig opgebouwde ring van zelfvertrouwen weer af. Een kind vraagt om een omgeving die te vertrouwen is. Dat biedt een goede basis voor zelfvertrouwen. En zelfvertrouwen wil niet alleen zeggen dat je van jezelf weet wat je allemaal goed kunt, maar juist ook doordat je weet wat je niet kunt. Daar moet je op een goede manier mee om leren gaan. Leren accepteren dat je grenzen hebt. Leren zien dat ieder zijn eigen grenzen heeft. Als je dat hebt aanvaard ben je pas echt in evenwicht. En vandaar uit kan het kind zijn wereldje aan. En bij die wereld hoort ook dat een kind – binnen de grenzen van zijn leefwereld – leert ervaren dat er ook nare dingen kunnen gebeuren. Je

Zelfvertrouwen wil niet alleen zeggen dat je van jezelf weet

wat je allemaal goed kunt, maar juist ook doordat je weet wat je niet kunt.

kunt daarbij als volwassene laten zien dat je daarvan niet in paniek hoeft te raken.

Respect

Thuis maar zeker ook op school leert het kind respect te hebben voor de ander. Het verschil tussen mijn en dijn. Niet alleen op materieel terrein (blijf van andersmans spullen af) maar ook op het geestelijke vlak (blijf van de het eigene van de ander af). Dat geldt ook ten opzichte van dat lastige kind in de groep. Geen respect hebben voor een ander is altijd diefstal. Diefstal van spullen of van waardigheid. Heel het schoolbeleid zal op bestrijding daarvan afgestemd moeten zijn. Op een basisschool hebben diepgaande lessen over discriminatie in de regel nog niet veel zin. Misschien dat groep acht dat soms wel aankan. Het moet gezien de ontwikkelingsfase waarin deze kinderen zitten, toch blijven steken in: 'Stel je eens voor dat ze met jou zo deden'. In de bovenbouw van het middelbaar en voortgezet onderwijs kun je daarentegen veel verder gaan.

Geen respect hebben voor een ander is diefstal.

Kwetsbaar opstellen

Je hoort regelmatig spreken over het je kwetsbaar opstellen als opvoeder. Toegeven dat je zelf ook wel kunt falen. Op zichzelf is dat een goede zaak. Als je dat maar niet overdrijft. Of dat je het gebruikt als een tactisch opvoedingsmiddel om je kind tot iets over te halen. Door je kwetsbaar op te stellen kan het ook zijn dat je kind een stukje vertrouwen verliest. Juist

voor jonge kinderen zijn pa en ma helden die alles kunnen. En dat hebben ze ook nodig om zich veilig te weten in deze wereld. Door je tekens maar kwetsbaar of aarzelend op te stellen, of je in je beslissingen door je kind te laten leiden kan bij je jonge kind ook een brok onzekerheid en een gevoel van onveiligheid ontstaan.

Juist omdat je weet dat je kind een kind van God is, wil je je kind leren de naaste lief te hebben als zichzelf. In de christelijke opvoeding ben je er daarom des te meer op uit om je kind te leren verantwoordelijk te zijn voor Zichzelf en de ander. Dat is het waarnaar je streeft bij de morele opvoeding. Dat geldt ook voor de school waar je je kind naar toe stuurt. Dus betrek je dat bij de schoolkeuze ook in je overwegingen.

Door je kwetsbaar op te stellen kan het ook zijn dat je kind een stukje vertrouwen verliest.

School en ouders

Je bent niet op de beste school, als het er alleen maar om de hoge examenresultaten gaat. Al is dat gegeven bij schoolkeuze niet onbelangrijk. Toch gaat de morele opvoeding voorop. Thuis leg je de basis voor de morele opvoeding. Daar bouwt de school op voort. Er zullen veel overgangsgebieden zijn in & morele opvoeding tussen school en thuis. De school kan makkelijker eigenschappen als ijver, doorzettingsvermogen en zelfbeheersing bijbrengen. Door de verhoudingen binnen zo'n gemeenschap zijn die voorwaarden beter over te brengen als thuis. Dat wil niet zeggen dat je het dan maar moet laten rusten thuis. Al weer: de basis leg je thuis. Voor de morele opvoeding is een goed pedagogisch klimaat van groot belang. Feitelijk is het een absolute voorwaarde voor thuis en op school. Als het klimaat veel spanning en stress in zich heeft, of onduidelijk is en mede daardoor onveilig overkomt bij een kind, dan kun je op de problemen wachten.

De school kan een belangrijke rol vervullen in het stimuleren van een waardenvolle opvoeding. De school is immers een ontmoetingspunt

voor ouders. De school zou bijvoorbeeld gespreksavonden kunnen organiseren waar ouders met elkaar spreken over wat hun waarden zijn in het leven. Met name door de aanwezigheid van de nodige pedagogische kennis en ervaring in de school kunnen leerkrachten, als beroepsopvoeders, een voorlichtingsfunctie vervullen. Ouders verwachten daarin – terecht – wat van de

Je bent niet op de beste school, als het er alleen maar om de hoge examenresultaten gaat.

school. De school kan daar dan winst uit halen door de morele opvoeding af te stemmen op de ou-

ders. Het bevordert de eenheid in opvoedingsklimaat nissen school en thuis. Morele opvoeding is geen doel op zich. Samen zijn school en ouders bezig de kinderen toe te rusten als burgers van Gods rijk.

Dhr. J.J.D. Baas is directeur van een gereformeerde basisschool

Drukwerk.....

 de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
tel (033) 477 79 99 - fax (033) 299 79 98

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huis en school, tds. J.H. Maatjes
32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Ali C. Drost-Brouwer

in prijs verlaagd

MEER DAN EEN BELOFTE

Van f 25,90 voor maar f 9,95

Herdruk: Zojuist verschenen

Ing. 222 pag.

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

 Postbus 25
4460 AA Goes
Telefoon 0113-215591

Ds. J. Van Amstel

De rijkdom van de kinderdoop
80 pag., ing. f 10,75

Dordt in 't kort
- is God afhankelijk van de mens? -
72 pag., ing. f 10,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

DE WERKELIJKHEID IS NIET NEUTRAAL

G. Glas

Samenleving

*Ik zeg weinig nieuws als ik constateer dat **het** verenigingsleven in **de** vrijgemaakte wereld tekenen van malaise vertoont. **De** maatschappij verandert. **Ze** wordt complexer en veeleisender. **Mensen** lijken **het** steeds drukker te krijgen. **Als re** niet in beslag worden genomen door **hun** baan, dan is er wel een druk gezin, kerkenraad of vereniging; of een tijdrovende cursus of hobby. **Tijd** voor bezinning en **het ontwikkelen** van een christelijke visie op verantwoordelijkheden in de samenleving lijkt er nauwelijks te zijn – of het moet gaan om zaken die dicht bij huis liggen.*

Het is niet de bedoeling hier een klaagzang aan te heffen over wat er allemaal niet goed gaat. Het gaat me er meer om dat U een ogenblik met mij mee denkt.

Door mijn werk voor de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte kom ik veel in contact met gereformeerde studenten, niet alleen in de stad waar ik college geef, maar ook in andere steden, tijdens spreekbeurten, congressen en dergelijke. Ik verklap geen geheim als ik zeg dat er een tendens valt te bespeuren waarbij het accent van bezinning verschuift naar gezelligheid. In het leven van de gereformeerde student heeft de studentenvereniging toenemend vooral een gezelligheids-functie. Zeker, er zijn bijbelkringen (die ook nog gezellig kunnen zijn). Er worden lezingen georganiseerd. Maar de min af meer vanzelfsprekende verwachting dat je je als student in de voor-vragen van je vak verdiept, leeft niet meer; wijsgerige en theologische verdieping wordt al gauw

als een vorm van hobbyïsme beschouwd.

ik weet M, ik generaliseer. En er zijn genoeg redenen te bedenken waarom het zo gaat. Studenten hebben het tegenwoordig druk; de studietijd is verkort; men moet bijverdienen. M vijf jaar wordt de geldkraan dicht gedraaid. De studies krijgen steeds meer een toegepast en technisch karakter, hetgeen minder uitnodigt tot reflectie. Men woont vaak niet meer in de stad waar men studeert. Allemaal waar, maar er is ook nog iets anders; namelijk een geleidelijke erosie van de overtuiging dat het christelijk geloof voor alle terreinen van het leven van betekenis is. Die overtuiging wordt naar mijn indruk door steeds minder gereformeerde studenten gedeeld. Soms zou men die overtuiging wel willen hebben.

Maar dan is men teleurgesteld, door het ontbreken van inspirerende voorbeelden, of door de taaheid van de materie of door de realiteit van alle dag. Dag in dag uit kan men college lopen, zonder dat het woord God genoemd wordt. Laat staan dat duidelijk wordt wat dit Woord te betekenen heeft. Het komt er op neer dat belangrijke groepen jongeren, met name studenten, de hoop lijken te hebben opgegeven dat het geloof relevant is voor de studie die men volgt en voor de grote vragen van deze samenleving. Het geloof wordt zo een zaak van de binnenwereld. Het versmalt tot ethiek en dan vooral tot ethiek van de persoonlijke levenssfeer. Genoemde ethiek komt pas om de hoek kijken op het moment dat de toepassingen van wetenschap, techniek en/of economisch inzicht de persoonlijke levenssfeer raken.

Slechts materiaal?

Er is al het nodige gezegd en geschreven over de vraag, waarom in het bijzonder vrijgemaakte vatbaar lijken te zijn voor deze stille secularisatie. Ik zal dat niet herhalen. Ik beperk me hier tot één punt, namelijk de uitholling van het besef dat de werkelijkheid als zodanig een normatieve bedoeling en betekenis heeft. Vrijgemaakte lijken vatbaar voor de suggestie dat de werkelijkheid op zichzelf neutraal is, dat ze 'slechts' materiaal of werktuig is, vehikel voor de menselijke wil; dat ze met andere woorden instrumenteel kan worden ingezet voor willekeurig welk doel, ten goede of ten kwade. Normen lijken in deze benadering als het ware boven de werkelijkheid te zweven.

Een zaak of gebeurtenis wordt pas normatief als de bijbel er iets over zegt. Stilzwijgend wordt er in in deze benadering van uitgegaan dat er een sterke scheiding bestaat tussen normen en feiten; tussen normen die **eigenlijk** niet tot de werkelijkheid behoren, maar daar ergens boven **zweven**; en aan de andere kant de feiten, c.q. de 'objectieve' **werkelijkheid** hier beneden, waar je normatief gesproken nog aile kanten mee uit **kan**. Deze gedachte **zou** wel eens de uitloper kunnen **zijn** van een te ver doorgeschoten en eenzijdig opgevat **cultuurmandaat**. ik doel dan op de gedachte dat de werkelijkheid '**slechts**' substraat is voor het handelen ten goede of ten kwade; en dat het er op aan komt uit de werkelijkheid te halen wat er in zit. **k** weet dat ook krachtige voorstanders van het **cultuurmandaat** het veel fijnzinniger gezegd en bedoeld hebben. Daar gaat het nu **niet** om. Mijn opmerking heeft betrekking op de hele atmosfeer die om de notie van het geschapen-zijn **van** de werkelijkheid heen hangt, als zou de werkelijkheid 'slechts' materiaal **en** werktuig voor cultuurarbeid zou zijn. Die gedachte verdient bestrijding.

Belang van de calvinistische levens- en wereldbeschouwing

We herdenken dit jaar dat Abraham Kuyper honderd jaar geleden zijn Stone-lezingen hield, in **Princeton** (Verenigde Staten). Die **lezingen** gingen over het calvinisme, en dan vooral het calvinisme als levens- en wereldbeschouwing. Een van de centrale gedachten van **Kuyper**, later uitgewerkt in Het Calvinisme en in **Pro Rege**, betrof het alles **omvattende** karakter van Gods heerschappij over de wereld en van Christus' verlossingswerk. **Ik herinner**, wellicht **ten** overvloede, aan **Kuyper's** bekende uitspraak dat er op de verschillende levensterreinen "geen duimbreed is waarvan Christus niet zegt: Mijn". Dit **wereldomspannen-**

de perspectief lijkt vandaag toenevend een abstractie, een fraaie slogan, maar zonder inhoud. De radicaliteit die in dit **wereldomspannen-**de perspectief besloten ligt, is niet langer vanzelfsprekend. Het is niet alleen een kwestie van met 'kleinere **woorden**' spreken over het grote. We zijn bezig het grote kwijt te raken. Niet alleen jongeren worden niet meer gegrepen door radicaliteit à la Kuyper, ook bij ouderen wordt ze langzamerhand vrij zeldzaam. Dat is wat ik zojuist bedoelde met de stille **secularisatie** en met een **gebrek aan relevantie** van het christelijk geloof voor het publieke leven.

De verbindende schakel tussen die twee, **tussen aan** de ene kant het tanende besef dat schepping, zonde en verlossing de werkelijkheid als geheel aangaan (en niet **alleen** het innerlijk, de ziel) en aan de **andere** kant de stille **secularisatie**, bestaat naar **mijn** indruk uit een bepaalde impliciete opvatting **van** de relatie tussen God **en** de schepping. Die **opvatting** komt er op **neer dat God** aan de ene kant natuurwetten schiepte, waardoor de schepping draaiende wordt gehouden; en aan **de andere kant** zedelijke en **gods-**dienstige bepalingen verschaft die mensen **kunnen** kennen uit de bijbel en aan de hand waarvan ze **hun** leven kunnen inrichten. Omdat natuurwetten geen normen bevatten zijn **we** voor onze morele oriëntatie geheel **aangewezen** op de bijbel, c.q. de theologische interpretatie daarvan. De werkelijkheid **als** zodanig is **dan** eigenlijk niet veel meer dan materiaal of instrument. Voor **zover** onderworpen aan natuurwetten **heeft** dit materiaal een moreel **neutrale** betekenis; in zoverre onderworpen aan de menseijke wil biedt dit materiaal evenmin een aanknopingspunt **voor** morele bezinning; de werkelijkheid is immers kneedbare substantie.

Voor wie zo denkt wordt het christelijk geloof pas relevant als de vragen waarmee **we** leven zo geformuleerd **worden** dat een van de bijbelse **geboden** er **op** van toepassing is.

Zo kan het inderdaad gebeuren dat het geloof versmalt tot ethiek en dat ethiek op haar beurt versmalt tot het toepassen van algemene normen op **allerlei** situaties.

Beperkingen van het toepassings-denken

Juist voor de morele bezinning lijkt me dit '**toepassings-model**' veel te beperkt. De bijbel geeft immers in vele zaken geen rechtstreeks uitsluitel over de vraag **hoe** te handelen. Het **terrein** dat niet bestreken wordt **door** de bijbelse **geboden**, **krijgt** aldus **gemakkelijk** de betekenis van neutraal terrein. De verleiding om de taxatie van **allerlei** ontwikkelingen aan specialisten over te laten, wordt dan **wel heel erg groot**.

Natuurlijk is het geen **kwestie** van of - of; **ofwel steun** en houvast vinden in de bijbel, ofwel attent zijn op normatieve **momenten** in de **omgang** met het geschapene. Als het goed is, is er sprake **van** een wisselwerking. Daarbij **kant** het **er** op aan **om**, op basis van een welomlijnde levens- en **wereldbeschouwing**, sensitief te worden **voor** de zin en bestemming **van** allerlei **creatuurlijke** verbanden. Die zin en bestemming worden er niet van buitentaf op geprojecteerd, door de **mens**. Die zin en bestemming zijn inherent aan het geschapen karakter van deze wereld, aan het feit dat het maaksel verwijst naar zijn Maker. In zijn structuur, in de manier waarop het maaksel bestaat, vooronderstelt het de normen waaraan het moet beantwoorden. **Schending** van deze normen **leidt** tot ontwrichting.

Voorbeeld: de geneeskunde

Een voorbeeld op een terrein dat mij vertrouwd is, de **geneeskunde**. Er is mijns inziens grote **behoefte aan bezinning** die verder gaat dan de vraag of een bepaalde medische **handeling** is toegestaan of niet (**bijvoorbeeld** in **vitro** fertilisatie). Medische ethiek die **zich** beperkt tot de

vraag of een van de tien geboden van toepassing is op een bepaald type handelen of op het gebruik van een bepaalde techniek, levert een versmalde ethiek op. Zo'n ethiek heeft bijvoorbeeld geen weerwoord tegen het verwijt dat ze te laat komt; dat ze op een moment komt dat de betreffende techniek er al is en vaak om financiële redenen al niet meer kan worden losgelaten. Zo'n ethiek is ook niet goed in staat allerlei macro-ontwikkelingen, waarin immers tegelijk allerlei tendensen samen komen, te analyseren.

We zullen met andere woorden notie moeten krijgen van de intrinsieke normativiteit van allerlei verbanden; bijvoorbeeld de relatie tussen arts en patiënt, maar ook die tussen ziekenhuisdirecties en specialisten; tussen medisch specialisten en verpleegkundigen; tussen de overheid en de zorgsector; tussen zorgsector en verzekeringsmaatschappijen. Tegengwoordig wordt over de geneeskundige zorg geschreven alsof het gaat om een markt. Huisartsen en ziekenhuizen zijn zorg-aanbieders gaan heten en patiënten noemt men consumenten. Deze beeldspraak is veelzeggend. Haar dominantie verontrustend. De beeldspraak gaat voorbij aan het feit dat patiënten er niet voor kiezen om de 'markt' op te gaan, maar dat zij er toe gedwongen worden door hun ziekte. Ze gaat ook voorbij aan het feit dat het kapitaal juist niet bij de meest behoeftigen zit (de chronisch zieken). De markt werkt immers pas dan optimaal als behoefte wordt gedekt door koopkracht. Die dekking is er in de gezondheidszorg meestal niet, de meest behoeftigen zijn ook de meest armen.

Natuurlijk heeft de gezondheidszorg een economisch aspect, net zoals ze een sociaal, een juridisch, sen moreel en ook een religieus aspect heeft. Die aspecten moeten met elkaar in balans worden gebracht. Dat wat de geneeskunde haar bestemming verleent, de zorg voor de patiënt als morele verplichting, moet worden onderscheiden

van de specifieke competenties die nodig zijn om de geneeskunde beoefenen. Kunde staat in het kader van de kunst. Genoemde competenties worden op hun beurt begrensd en gekleurd door wetgeving en allerlei juridische regels. Zo heeft de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBO) een belangrijke invloed uitgeoefend op de aard van de omgang tussen dokter en patiënt.

Besluit

Ik noem de geneeskunde als voorbeeld. In een complexer wordende maatschappij zijn er talloze andere terreinen te noemen waarvoor de bezinning op de eigen aard en bestemming van grote betekenis kan zijn. Ik denk aan het terrein van het onderwijs, van de overheidstaak (bijvoorbeeld in relatie tot de rechterlijke macht), van de onderneming (filosofie van het management), van de kerk en van de opvoeding. We moeten niet te bang zijn af en toe een voorzet te doen die meer op gelovige wijsheid en fijngevoeligheid berust dan op een sluitende bewijsvoering, theologisch of filosofisch.

Dr. G. Glas is psychiater te Utrecht en hoogleraar Reformatorische Wijsbegeerte te Leiden.

OVERWEGING

heeft u wel eens
overwogen om een
advertentie in
De Reformatie
te plaatsen?

Bel 0113 - 21 55 91

NBG-Plus

De NBG-Plus wordt inmiddels door veel gezinnen met plezier gebruikt. Wij kunnen u de NBG-Plus, die uitgebreider is dan de concordantie, van harte aanbevelen.

De Heidelbergse Catechismus

De vragen en antwoorden met de honderden bijbeltekstverwijzingen maken het gebruik eenvoudig.

Bijbelse kernwoorden

Een digitaal woordenboek waarin belangrijke bijbelse kernwoorden zijn opgenomen.

Personen uit de Bijbel

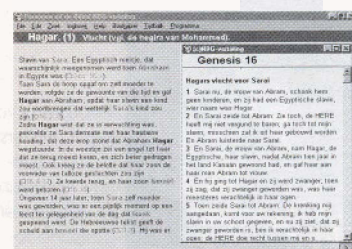
Een programma met meer dan 400 belangrijke persoonsnamen.

De zendingsreizen van Paulus

Een programma met een fraaie kaart met bijbelse plaatsen die u bij aanklikken de betreffende reizen van Paulus weergeven.

De Tijdbalken

Door zijn eenvoud handig, is het eenvoudige gebruik van de tijdbalken. Er zijn er drie: De Richteren, de koningen van Juda en de koningen van Israël.

De NBG-vertaling op deze CD-Rom geeft binnen enkele seconden de gevraagde teksten ter beschikking, zonder ingewikkelde handelingen. Het kopiëren van teksten naar een ander programma gaat zeer gemakkelijk. Eenvoudig kunt u uw eigen notities bewaren, bewerken en printen. Een programma dat u zonder poespas in staat stelt om bijbelteksten op een eenvoudigemanier en efficiënte wijze te bestuderen.

Prijs f 150,-

Uitgeverij

Oosterbaan & Le Cointre

Postbus 25, 4460 AA Goes

Telefoon 0113 215591

MIDDELEEUWSE TOPSTUKKEN UIT DE DOM VAN XANTEN

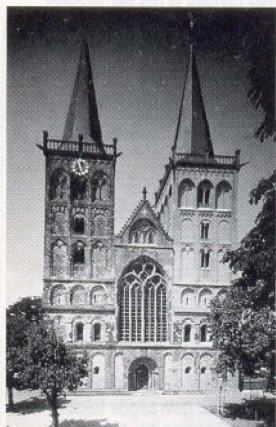
J.M. de Jong

KUNST

Wie dit weekend achter Arnhem de Duitse grens overgaat, loopt de kans om in het stadje Xanten in een **heuse** processie verzeild te raken. Op 10 oktober vieren ze daar Sint-Victorsdag. Op middeleeuwse wijze dragen ze een reliekkistje door de stad, ter ere van hun patroonheilige. Die 'kleine victorsschrijn' hoort thuis in de schatkamer van de domkerk. Maar, heel bijzonder, deze keer komt het kleinood uit Utrecht...

Xanten en Sint Victor

Volgens de legende was Victor een Romeinse soldaat. Hij was christen, maar het feit dat hij daar openlijk voor uitkwam, moest hij met de

Voorgevel van de St. Victorisdom in Xanten. Romaanse voorgevel, gotische torenspitsen, laatgotisch spitsboogvenster uit 1517.

marteldood bekopen. In de buurt van Xanten werd hij (ergens tussen de jaren 285 en 300) met zijn metgezellen vermoord en in het moeras ge gooid. Later zou de moeder van keizer Constantijn de lijken geborgen hebben.

Boven het graf van Victor verrees een gedachteniskapel. In de loop der eeuwen werd het gebouw steeds vernieuwd en vergroot. De huidige gotische domkerk werd in 1263 be-

gonnen. Op een schilderij uit 1499 is te zien dat toen nog alleen het koor klaar was. Het gebouw werd pas voltooid rond 1550.

Naast de kerk verrees een stift, een soort kloostercomplex waarin een groep geestelijken die niet priester gewijd zijn, woonden en werkten. De eeuwen door zijn kerk en stift in

tact gebleven, ook tijdens de beeldenstorm. Het complex raakte zwaar beschadigd in de Tweede Wereldoorlog, maar alle kunstschatten waren op tijd in veiligheid gebracht. De gebouwen hebben daardoor hun laat-middeleeuwse en vroeg-renaissancetekarakter behouden. Vooral het interieur van de domkerk geeft een goed beeld ervan, hoe in de middeleeuwen een kerkgebouw versierd was.

Omdat er in Xanten gewerkt wordt aan een nieuw inuseum in de oude stiftsgebouwen, is de kerkchat op reis langs een aantal andere musea. Tot eind november is het de eer aan het Museum Catharijneconvent in Utrecht, als eerste deze kunstwerken te mogen tonen.

De kerkchat

Volgens middeleeuwse kerkelijke opvattingen dienden de voorwerpen

Tapijt met afbeelding van Petrus. Brussel 1520; ca. 1m50 bij 2m30, wol. Petrus, direct herkenbaar aan zijn kalende hoofd met haarlokje op het voorhoofd en kortgeknipte baard, draagt in de ene hand een boek en in de andere hand de beide sleutels van het Koninkrijk der Hemelen. Hij 'wandelt' door een soort paradijsstuin van direct naar de natuur weergegeven, bloeiende planten, die ook nog eens allemaal een symbolische betekenis hebben.

voor de eredienst zo fraai mogelijk te zijn, ter ere van God. Bovendien, goud, zilver en edelstenen weerkaatsen het goddelijke licht, dat door de hoge spitsboogvensters de kerk binnen viel. Deze voor gereformeerde ogen wellicht overdreven inhoud en symboliek – voor de beeldenstormers identiek met afgoderij – spreekt ook nu nog van de toewijding aan het geloof. Iets wat in de hedendaagse vormgeving binnen de kerk vaak ver te zoeken is. Een bijzonder object is wel de uiterst simpele maar fraaie smeedijzeren boekstandaard uit & 15e eeuw. Niet meer dan vier stokken, twee bij twee om elkaar scharnierend met bovenaan een draagdoek waar een boek op kon worden gelegd. De stokken zijn versierd met enkele ringetjes, vier pootjes onderaan en vier drakenkoppen bovenaan. In al zijn eenvoud een juweel van een gebruiksvoorwerp. Andere bezienswaardigheden zijn de twee prachtig beschilderde oorkondenkistjes, de gecalligrafeerde middeleeuwse boeken waarvan een

uit ca. 1150 met oude muzieknootatie (losse neumen boven de tekst), een rond doosje van ivoor uit ca. 500 met laat-antieke voorstellingen dat gebruikt werd om hosties in op te bergen. Ook uitzonderlijk zijn het tapijt van Petrus en het romaanse zegelstempel (zie de illustraties). De 'kleine victorsschrijn', verguld brons met daarop gegraveerde voorstellingen van de tronende Christus tussen de vier dieren, Maria en de aartsengel Michael en apostelen. Deze romaanse reliekenkist reist rond 10 oktober op en neer naar Xanten voor de jaarlijkse processie.

Documentatie

Ter gelegenheid van het begin van deze reizende tentoonstelling heeft het Dommuseum Xanten een prachtig boek uitgegeven waarin de belangrijkste schatten uitvoerig worden beschreven. De meeste objecten zijn ook in het Catharijneconvent te zien. Xanten behoorde tot en met de 16e eeuw tot het Nederlandse taalge-

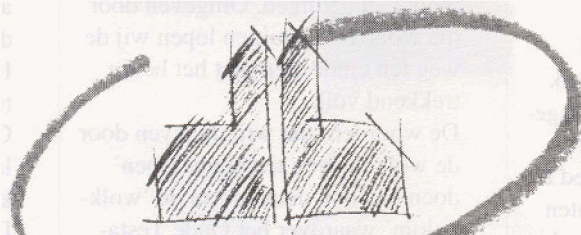
bied. Het uitgebreide archief van het stift bevat een groot aantal documenten, waaronder inventarissen van de domschat, die in het Nederlands gesteld zijn. Twee daarvan zijn in de catalogus opgenomen. Opmerkelijk is ook het verhaal in de catalogus over een gouden schrijn. Deze werd in 1423 verkocht om de kas van de kerknieuwbouw te spekken. De reden dat juist dit kunstwerk werd gesloopt: een "kleine schrijn, voor de eredienst niet meer nodig en nog alleen gebruikt voor versiering in de kerk", aldus een bewaarde concept-brief in het archief.

N.a.v. tentoonstelling De schat van Sint-Viktor; Middeleeuwse kunst uit Xanten. Te zien in het Catharijneconvent te Utrecht, tot 22 november 1998.

Udo Grote, Der Schatz von St. Viktor; Mittelalterliche Kostbarkeiten aus dem Xantener Dom. Uitg. Schnell & Steiner, Regensburg 1998. 200 blz., veel kleurenafbn. Prijs: in het museum f 47,50 (later in de boekhandel f 64,- resp. DM 58,-).

J.M. de Jong is leraar beeldende vorming aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad te Rotterdam en docent kunstgeschiedenis aan de Evangelische Hogeschool te Amersfoort.

donatus

Verzekert
van Aavondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

Lied 103: DE HEILIGEN, ONS VOORGEGAAN

J. Smelik

Lied vandeweeek

Refreinlied

Het lied van deze week is één van de laatste liederen van Muus Jacobse (pseudoniem van K.H. Heeroma), die in 1972 overleed. Het is een lied naar het bekende hoofdstuk over de geloofsgetuigen, Hebreeën 11. In het *Compendium* schrijft de dichter onder meer over dit lied: *De leidende gedachte van het lied is [...] de verbondenheid van de gemeente die wij zijn met "de heiligen, ons voorgegaan."*

Een centrale term in het lied is 'heiligen'. We moeten dit begrip verstaan zoals het in de Bijbel gebruikt wordt. Daar worden met 'heiligen' geen super-gelovigen bedoeld. Mensen dus die vanwege uitzonderlijke geloofskwaliteiten onderscheiden moeten worden van de doorsnee-gelovigen. Op veel plaatsen in het Nieuwe Testament worden *alle* gemeenteleden 'heiligen' genoemd (o.a. Rom 1:6, 1 Kor. 1:2, 2 Kor. 1:1, Ef. 1:1, Fil. 1:1, Hebr. 13:24).

Het lied van Muus Jacobse wil geen berijming van het hoofdstuk zijn; niet alle namen van geloofsgetuigen en elementen uit het Hebreeën-hoofdstuk zijn in het lied terug te vinden. De hoofdgedachten van het hoofdstuk zijn echter wel in het lied opgenomen.

De eerste strofe is voornamelijk gebaseerd op Hebreeën 11:13-16, een centrale passage uit het hoofdstuk. De woorden 'hemelse vaderland' (r. 7) refereren aan Hebreeën 11:16, terwijl 'een stad voor hen bereid' (r. 8) verwijzen naar Hebreeën 11:10.

In Hebreeën 11 valt op dat de schrijver in verhouding tot de andere geloofsgetuigen veel aandacht besteedt aan Abraham (Hebr. 11:8-9, 17-19). Dit is de reden geweest dat de dichter van het lied

van alle geloofsgetuigen die in de Hebreeënbrieff worden genoemd, alleen Abraham met name noemt (str. 2). De tweede strofe bevat bovendien in regel 5 een verwijzing naar Hebreeën 11:13 ('In dat geloof zijn alle gestorven'). In de regels 7 en 8 treffen de woorden uit Hebreeën 11:16 aan: God schaamt zich niet voor de heiligen hun God te heten.

In de eerste regel van het slotcouplet horen we de echo van Galaten 3:13 ('Christus heeft ons vrijgekocht') en Openbaring 14:3 ('de losgekochten van de aarde'), terwijl de tweede regel sterk doet denken aan Openbaring 14:3.

Essentieel voor het lied is dat 'wij' in de laatste strofe volledig in het vizier komen: de heiligen die ons zijn voorgedaan, spreken en getuigen nog om ons geloof te sterken. Daarbij maakt de dichter gebruik van het beeld uit Hebreeën 12:1, de wolk van getuigen. Omgeven door die wolk van getuigen lopen wij de weg ten einde, één met het heilig trekkend volk.

De woorden 'dat wij omgeven door de wolk de weg ten einde lopen' doen ons ook denken aan de 'wolkolom' waarover het Oude Testament op diverse plaatsen spreekt:

De HERE ging voor hen uit, des daags in een wolkkolom om hen te leiden op de weg' (Ex. 13:21, zie o.a. ook Num. 14:14, Neh. 9:12).

De eenheid, de verbondenheid tussen 'ons' en de gelovigen die ons zijn voorgedaan, is ook prachtig vorm gegeven in het refrein. Bij de eerste twee strofen staat er namelijk in het refrein: 'Hij deed hen veilig gaan'. In het laatste couplet luidt deze regel echter: 'Hij doet ons veilig gaan!'

Bijzonder aan dit lied is dat het een refrein bevat. Hoewel we liederen met een refrein al in het Boek der Psalmen aantreffen, was het in protestantse gezangboeken altijd een vrij onbekend verschijnsel. In het *Liedboek* hebben we dergelijke liederen wel een duidelijke plaats gekregen. Vooral Muus Jacobse leverde verschillende refreinliederen: gezang 2, 11, 52, 59, 76 en 103.

De melodie voor dit lied componeerde Willem Vogel in 1963. Wie de melodie analyseert, ontdekt dat ze eigenlijk bestaat uit drie gedeelten van vier regels. In het eerste deel (r. 1 t/m 4) valt op dat de regels 3 en 4 het spiegelbeeld zijn van respectievelijk de regels 1 en 2. Het tweede deel (r. 5 t/m 8) noemt de componist 'toezang met een vrijere melodie'. Vogel schreef over het refrein dat het de kerk van alle tijden en plaatsen kan verbeelden.

In het refrein valt op dat de eerste twee regels nagenoeg gelijk zijn. Ook opvallend is het ritme van de laatste regel die begint met een kwartnoot, gevolgd door een halve. Daardoor krijgt het woord 'alle' de volle nadruk.

Wat de uitvoering van het lied betreft kunnen we het volgende opmerken. Het is natuurlijk niet onmogelijk dat het lied, dus zowel strofen als refrein, door alle aanwezigen gezongen wordt. Vanuit de tekst geredeneerd zou dat bij de slotstrofe een goede mogelijkheid zijn. Maar - evenals psalm 136 - komen tekst én melodie over het geheel genomen beter tot hun recht wanneer alleen het refrein door 'allen' gezongen wordt. De cou-

103 De heiligen, ons voorgedaan

bij Hebreëën 1f

Willem Vogel

solo

1 De hei - li - gen, ons voor - ge - gaan,
 heb - ben hier niets ver - wor - ven,
 maar zijn aan 't ein - de van hun baan
 als vreem - de - ling ge - stor - ven.
 Maar zij ge - loof - den dat Gods hand
 die hen tot daar ge - leid had
 in 't be - ter, he - meis va - der - land
 een stad voor hen be - reid had.
allen
 Ge - pre - zen zij zijn naam!
 Hij deed hen vei - lig gaan!
 Komt, zin - gen wij te - zaam
 met al - ie hei - li - gen!

solo 2 Zij trokken uit als Abraham,
 door God de Heer geroepen
 zonder te weten waar hij kwam,
 om 't land van God te zoeken.
 Zij zijn gestorven in zijn naam
 en hebben niets geweten
 dan dat Hij had gezegd: Ik schaam
 mij niet uw God te heten.
Allen Geprezen zij zijn naam!
 Hij deed hen veilig gaan!
 Komt, zingen wij tezaam
 met alle heiligen!

Solo 3 Die van de aarde vrijgekocht
 nu rusten van hun werken,
 zij spreken en getuigen nog
 om ons geloof te sterken,
 dat wij omgeven door de wolk
 de weg ten einde lopen,
 één met het heilig trekkend volk
 in liefde en in hope.
Allen Geprezen zij zijn naam!
 Hij doet ons veilig gaan!
 Komt, zingen wij tezaam
 met alle heiligen!

Muus Jacobse (1909-1972)

pletten kunnen bijvoorbeeld door een zanggroep of afwisselend door mannen en vrouwen gezongen worden. De aanwijzing 'solo', die we bij de melodie aantreffen, betekent dus niet per se 'solist'. Een andere mogelijkheid, die volgens de componist bijzonder zinvol is: de eerste vier regels solo te zingen, de regels 5 t/m 8 door meerdere stemmen en het refrein door allen (gemeente). Hoe dan ook, het afwisselend zingen wordt echt 'spreken onder elkaar' (Ef. 5:19).

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

DR. C. Trimp

KERK IN AANBOUW

Haar presentie en pretentie

De groei van het Samen-op-Wegprooces.
 De toenemende invloed van de
 Evangelische Beweging. Hoe houden wij
 hieronder ons kerkelijk normbesef op peil?

288 pag., gebonden, f 30.00

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - tel. 0113-215591

